

Színes kövek:

Ünnepi ajándék

Előszó

Egyszer fölrották nekem, hogy csak a kicsit festem, és embereim mindig szokványos emberek. Ha ez igaz, ma valami még kisebbet és jelentéktelenebbet kínálhatok olvasóimnak, nevezetesen egy s más játékot ifjú szívek számára. Még csak erényt és erkölcsöt sem kívánok prédikálni ezekben, mint az szokás, hanem egyedül azáltal kell hatniuk, amiként léteznek. Ha van bennem bármi nemes és jó, az írásaimban magától benne lesz; ám ha nincs ilyesmi a lelkemben, hasztalanul fogok fáradozni, hogy a fenségést és szépet ábrázoljam, úgylis mindig át fog sejni rajta az alantas és nemtelen. Írásaimban eleve soha nem volt célom, hogy a nagyot vagy a kicsit fessek, egészen más törvények vezéreltek. A művészet számomra magasrendű és fenséges valami, számomra, amint azt más helyütt egyszer már elmondtam, a vallás után a legmagasabb rendű a Földön, így a magam írásait soha nem tartottam költeményeknek, és soha nem is fogok arra vetemedni, hogy azoknak tartsam őket. Költő nagyon kevés van a világon, ők az emberi nem főpapjai, jótevői; hamis próféta viszont akad bőven. Ám ha minden kimondott szó nem lehet is költészet, azért lehet még valami más, ami maga sincs minden létjogosultság híján. Hasonkedvű barátoknak szerezni egy-egy derűs órát, ismerősnek-ismeretlenek egyaránt üdvözlétet küldeni, és az örökkévaló építményéhez szemernyi jóval hozzájárulni, ez volt a szándékom írásaimmal, és ez is marad. Nagyon boldog volnék, ha biztosan tudnám, hogy szándékom célba ért. Ám ha már a nagyról és kicsiről beszélünk, hadd fejtem ki nézeteimet, amelyek vélhetően sok más emberétől eltérnek. Nagynak tartom a szellő fúvását, a víz csobogását, a gabona sarjadását, a tenger ringását, a föld zöldellését, az ég tündöklését, a csillagok ragyogását: a pompásan felvonuló zivatart, a villámlást, amely házakat hasít ketté, a hullámokat kergető vihart, a tűzokádó hegyet, a földrengést, amely országokat temet be, nem tartom nagyobbnak a fenti jelenségeknél, sőt kisebbnek tartom őket, mert csupán sokkal magasabb rendű törvények okozatai. Egyesével fordulnak elő, és egyoldalú okok eredményei. Az erő, amely a szegény asszony lábaskájában megduzzasztja és kifuttatja a tejet, ugyanaz, mint amely a lávát hajtja fölfelé a tűzokádó hegyben, és hömpölyögteti lefelé a hegyoldalokon. E jelenségek mindössze szembeötlőbbek, és jobban magukra vonják a tudatlan és

figyelmetlen ember tekintetét, míg a kutató szellemisége legkivált az egészre és általánosra irányul, és csakis ebben képes nagyszerűsége ismerni, mert csakis ez világmegtartó. Az egyedi dolgok elmúlnak, és hatásuk röviddel azután már alig fölismerhető. Szemléltessük példával a mondottakat! Ha egy mágnesűt, amelynek egyik hegye mindig észak felé mutat, valaki nap mint nap megfigyelne az arra kijelölt órákban, és az elmozdulásokat, ahogyan a tű hol többé, hol kevésbé világosan mutat észak felé, följegyezné egy könyvbe, úgy a tudatlan ember bizonyára kicsinységnek és játéknak tekintené e vállalkozást: ám mennyire tiszteletet parancsolóvá válik e kicsinység, és mennyire lelkesítővé e játék, ha megtudjuk, hogy e megfigyeléseket csakugyan szerte a földkerekségen elvégzik, és hogy ezekből az összegyűjtött táblázatokból kiviláglik, miszerint a mágnesű némely apró elmozdulása gyakran a Föld minden pontján egyidejűleg és egyforma mértékben megy végbe, hogy tehát egy mágneses zivatar az egész Földön végigvonul, hogy az egész földfelszín egyidejűleg járja át egyfajta delejes borzongás. Ha az elektromosság és a belőle eredő mágnesesség számára is volna olyan érzékelő szerszámunk, amilyen a fény számára a szemünk, micsoda nagy világ, a mérhetetlen jelenségek micsoda bősége tárulna fel akkor előttünk! Ám ha testi szemünk nincs is ilyen, van helyette szellemi, a tudományé, ez pedig megtanítja nekünk, hogy az elektromos és mágneses erő irdatlanul nagy színtéren munkál, hogy kiterjed az egész Földre és az egész égre, hogy mindent körülfolyik, s szelíden és szüntelenül átalakító, formáló és életet nemzőnek mutatkozik. A villám csak egészen kicsiny ismertetőjegye ennek az erőnek, maga az erő viszont valami nagy dolog a természetben. Ám mert a tudomány csak apró szemeként halad, csak egyik megfigyelést végzi a másik után, csak az egyediből rakja össze az általánost, és végül mert a jelenségek mennyisége és az adottak terepe végtelenül nagy, vagyis Isten kiapadhatatlanná tette a kutatás örömét és boldogságát, mi magunk is mindig csak az egyedit tudjuk ábrázolni műhelyeinkben, soha nem az általánost, ez ugyanis a Teremtés volna: így a természetben létező nagynak a története is az e nagyról vallott nézetek folyamatos átalakulásából állt. Midőn az emberek gyermekkorukat éltek, szellemi látásukat még nem érintette meg a tudomány, a közele és feltűnő ragadta meg, s félelemre és csodálatra készítette őket: ám amikor megnyílt az értelmük, amikor a tekintet az összefüggésre kezdett irányulni, az egyes jelenségek egyre mélyebbre süllyedtek, a törvény pedig egyre magasabbra emelkedett, a csodálatosságok megszűntek, a csoda gyarapodott.

Amiként ez a külső természetben van, akként van az a belsőben is, az emberi nem természetében. Nagynak tartom az olyan életet, amely igazságossággal, egyszerűséggel, önmaga legyőzésével, ésszerűséggel, a saját körében folytatott tevékenykedéssel, a szép csodálatával telik, s amelyhez derűs, higgadt halál kapcsolódik: a kedély heves felindulásait, a félelmetesen feltoluló haragot, a bosszúszomjat, a feltűzelt szellemet, amely tevékenységre tör, ledönt, átalakít, pusztít, és gerjedelmében sokszor saját életét veti oda, nem tartom nagyobb, hanem kisebbnek, mivel ezek a dolgok szinte mind csak egyes és egyoldalú erők termékei, éppúgy, mint a viharok, a tűzhányó hegyek, a földrengések. Mi a szelíd törvényt igyekszünk megpillantani, amely az emberi nemet vezeti. Vannak erők, amelyek az egyedi fennmaradására irányulnak. Elvesznek és felhasználnak mindent, ami ennek fennmaradásához és fejlődéséhez szükséges. Ők szavatolják az egyén fennmaradását, és ezáltal mindenkiét. Amikor azonban valaki feltétel nélkül mindent magához ragad, amit lényé igényel, ha elpusztítja másvalaki létezésének a feltételeit, olyankor fölhorgad bennünk valami magasabb rendű, segítünk a gyengének és elnyomottnak, helyreállítjuk az állapotot, amelyben az egyik ember fennmaradhat a másik mellett, és be tudja futni emberi pályáját, és ha ezt megtettük, elégedettnek, még sokkal magasabb rendűnek és bensőségesebbnek érezzük magunkat, mint ahogyan érezzük egyedként, egész emberiségként érezzük magunkat. Ezért vannak olyan erők, amelyek az egész emberiség fennmaradásáért munkálkodnak, és amelyeket nem szabad egyedi erővel korlátozni, sőt ellenkezőleg, ők hatnak korlátozóan az egyedi erőkre. Ezen erők törvénye, az igazságosság törvénye, az erkölcs törvénye ez, az a törvény, amely azt akarja, hogy ki-ki tiszteletben, megbecsülésben, fenyegetés nélkül létezhesse a másik mellett, hogy befuthassa magasabb rendű emberi pályáját, hogy kivívja embertársai szeretetét és csodálatát, hogy kincsként óvják, amint minden egyes ember kincs a másik ember számára. Ez a törvény ott van mindenütt, ahol emberek

laknak emberek mellett, és ez nyilvánul meg, amikor emberek emberek irányában munkálnak. Ez van ott a házastársak szeretetében egymás iránt, a szülők szeretetében gyermekeik iránt, a gyermekekében szüleik iránt, a testvérek, barátok szeretetében egymás iránt, a két nem édes vonzalmában, az iparkodásban, amely révén fennmaradunk, a ténykedésben, amellyel szűkebb körünkért, a távolabbiért, az emberiségért munkálunk, és végül abban a rendben és alakban, amellyel egész társadalmak és államok veszik körül és teljesítik ki létezésüket. Régi és új költők ezért használták fel megannyiszor e tárgyakat, hogy költeményeiket a közeli és távoli nemzedékek együttérzésére bízzák. Ezért látja az emberbúvár, tegye bárhová a lábát, mindenütt csak ezt a törvényt, mert ez az egyetlen általános, az egyetlen megtartó és soha véget nem érő. Ugyanúgy meglátja a legközöségesebb kunyhóban, mint a legkiemelkedőbb palotában, meglátja egy szegény asszony odaadásában és a hős nyugodt halálmegvetésében a hazáért és az emberiségért. Az emberi nem életében voltak olyan felindulások, amelyek bevésték a kedélybe egy adott célra vezető irányt, miáltal egész korszakok nyertek tartósan más alakot. Ha e mozgásokban felismerhető az igazságosság és az erkölcs törvénye, ha ez indította el és vitte tovább őket, akkor úgy érezzük, hogy az egész emberiségbe, az emberi általánosba emelkedtünk föl, érezzük, ahogy a fenséges mindenütt leszáll a lélekbe, ahol mérhetetlen nagy erők az időben vagy a térben valamilyen alakkal bíró, ésszerű egész irányában munkálnak együtt. Ám ha e mozgásokban nem fedezhető fel a jog és erkölcs törvénye, ha egyoldalú és önös célokért küzdenek, akkor az emberbúvár, legyenek még oly hatalmasak és félelmetesek is e mozgások, undorral fordul el tőlük, és kicsinynek, az emberhez méltatlannak tekinti őket. E jogi és erkölcsi törvény annyira hatalmas, hogy mindenütt, ahol csak küzdöttek ellene, végül mégis mindenkor győztesen és nagyszerűen került ki a küzdelemből. Sőt, ha még az egyén vagy akár egész nemzedékek elpusztultak is a jogért és erkölcsért, mi akkor sem legyőzöttnek, hanem diadalmasnak érezzük őket, együttérzésünkbe ujjongás és elragadtatás keveredik, mert az egész feljebbvaló, mint a rész, mert a jó nagyobb, mint a halál; ilyenkor azt mondjuk, hogy megérezzük a tragikumot, és borzongva emelkedünk fel az erkölcsi törvény tisztább éterébe. Ha pedig azt látjuk, hogy az emberiség a történelem során nyugodt ezüstoffolyamhoz hasonlóan halad egy nagy örök cél felé, úgy megérezzük a fenségest, azt, ami kiváltképp epikus. Ám hasson a tragikum és az epikum bármily erősen és nagy vonalakban, legyenek ezek a művészetben bármily kitűnő mozgatórugók, elsősorban azért mindig az emberek szokványos, mindennapi, számtalanszor ismétlődő cselekedetei lesznek azok, amelyekben ez a törvény súlypontként a legbiztosabban nyugszik, mert ezek a maradandó, az alapvető cselekedetek, mintegy az élet fájának milliónyi gyökérszála. Ahogy a természetben csöndesen és szüntelenül munkálnak az általános törvények, és ami feltűnő, az csak egyes megnyilvánulása e törvényeknek, úgy az erkölcsi törvény is csöndesen és lelket éltetően munkál az emberek végtelen érintkezésein keresztül, és a pillanat csodái a véghezvitt tettekben csupán kicsiny jegyei ennek az általános erőnek. Így ez a törvény az embermegtartó törvény, miként a természeté a világmegtartó.

Ahogy a természet történetében állandóan változtak a nagyról vallott nézetek, úgy volt ez az emberek erkölcsi történetében is. Kezdetben a legkézenfekvőbb dolgok érintették meg az embereket, a testi erőt dicsérték és ezen erő birkózásban kivívt győzelmeit, aztán jött a bátorság és harci kedv, mely az ellenséges hordákkal és kapcsolatokkal szembeni heves érzések és szenvedélyek kifejezésére irányult, aztán meg a törzsi felsőbbiséget és családuroalmat zengték, miközben azért a szépséget és a szerelmet, valamint a bátorságot és az önfeláldozást is ünnepelni kezdték, de aztán megjelent a rálátás valami nagyobbra: egész emberi osztályokat és viszonyokat rendeztek el, az egész jogát egyesítették a részével, s az igazságosság javára éltették és dicsőítették az ellenséggel szembeni nagylelkűséget és a saját érzelmek és szenvedélyek elfojtását, miként már a régiek is az önmérsékletet tartották az első számú férfiúi erénynek, végül pedig kívánatosnak gondoltak egy népeket átfogó köteleket, egy olyat, amely az egyik nép minden adományát elcseréli a másikéival, amely támogatja a tudományt, annak kincseit minden embernek bemutatja, és amely a művészetben és vallásban elvezet az egyszerűen magasabb rendűhöz és mennyeihez.

Az emberi nem lesüllyedésével is ugyanaz a helyzet, mint a fölemelkedésével. Hanyatló népeknél először a mérték tűnik el. Az egyes dolgokat hajszolják, rövidlátóan a korlá-

tozottra és jelentéktelenre vetik rá magukat, az általános fölé helyezik azt, ami feltételekhez kötött; aztán az élvezetet keresik és az érzéket, szomszédjuk iránti gyűlöletük és irigységük számára keresnek kielégülést, művészetükben az egyoldalút, a csak egy szempontból érvényeset ábrázolják, majd a zavarosat, az össze nem illőt, a kalandosat s végül azt, ami felajzza az érzékeket, és felizgat, legvégül pedig az erkölcstelenséget és bűnt, a vallásban pusztá formává vagy buja rajongássá süllyed a benső, elvész a különbség jó és rossz között, az egyén megveti az egészet, és vágyát és romlását hajszolja, a nép pedig ekképp saját belső ziláltságának vagy egy külső, vadabb, ámde erősebb ellenségnek a zsákmányává válik. – –

Ha már ebben az előszóban ilyen messzire mentem a nagyról és kicsiről vallott nézeteim terén, engedtessek meg azt is elmondanom, hogy iparkodtam az emberi nem történetében szert tenni egy s más tapasztalatra, és hogy e tapasztalatokból ezt-azt költői kísérletekké állítottam össze; csakhogy imént kifejtett nézeteim és az utóbbi évek élményei arra tanítottak, hogy ne bízzam erőmben, ama kísérletek ezért pihenjenek csak, amíg jobban kidolgozom, vagy jelentéktelenségük miatt megsemmisítem őket.

Mindazok viszont, akik követtek e semmiképp sem ifjú hallgatókra szabott előszón át, ne habozzanak élvezni a szerényebb erők szülötteit, és rátérni velem az itt következő ártatlan dolgokra.

1852 őszén

Adalbert Stifter

Bevezető

Fiúkoromban a nekem kedves vesszőkön, cserjéken és virágokon kívül még más dolgokat is hazahordtam, amelyek szinte még jobban megörvendeztettek, mert nem veszítették el olyan gyorsan a színüket és állagukat, mint a növények, nevezetesen mindenféle követ és földből előkerült holmit. Mezőkön, mezsgyéken, pusztákon és legelőkön, sőt még olyan réteken is, ahol amúgy csak magas fű áll, a legkülönfélébb ilyen dolgok hevernek szerte-szét. És mivel sokat csavaroghattam a szabadban, nem maradhatott el, hogy hamarosan felfedezem a helyeket, ahol ezek a dolgok föllelhetők voltak, és hogy mindazt, amit találtam, haza is vigyem.

Az Oberplanból Hossenreuth felé vivő úton van egy jókora füves terület, amely benyúlik a földekre, és lazán rakott kövekből álló fal határolja. E kövekben apró levelek bújnak meg, amelyek ezüst és gyémánt módjára csillognak, és amelyeket késsel vagy árral ki lehet pattintani. Mi gyermekek macskaezüstnek hívtuk e leveleket, és nagy örömmel leltük bennük.

Az öregbíró kis hegyén található egy kő, amely annyira finom és puha, hogy késsel vágható. Környékünk lakói keresztelőkőnek^{*} hívják. E kőből kis táblákat, kockákat, gyűrűket és pecséteket csináltam, mígnem egy ember, aki órákat, barométereket és családfákat készített, és képeket lakkozott, megmutatta, hogy vékony firnisszel kell bevonni a követ, mert akkor a legszebb kék, zöld és rótvonalak tűnnek elő.

Ha volt rá időm, sorba raktam a kincseimet, nézegettem őket, és örömeimet leltem bennük. Kivált akkor nem győztem álmélkodni, ha egy kő olyan titokzatosan ragyogott, fénylett és tündökölt, hogy egyáltalán nem lehetett tudni, honnan jön ez. Olykor persze akadt köztük egy-egy üvegdarab is, amelyet a földeken találtam, és amely a szivárvány minden színében csillogott. Ha aztán leszólták, mondván, hogy ez csak üveg, méghozzá málladozó, és éppen ettől kapja e csillogó színeket, én azt gondoltam: ej, és ha csak üveg is, mégis

^{*} Az eredetiben szereplő „Taufstein” a „Tuffstein”, vagyis ‘tufa’ népetimológias értelmezése.

milyen szép színei vannak, és bámulatos, miként tudta a hűvös, nyirkos földben fölvenni e színeket, és ott hagytam a kövek között.

Nos, ez a gyűjtőszellem azóta sem hagyott el. Nemcsak hogy manapság is szó szerint köveket hordok haza a zsebemben, hogy lerajzoljam vagy lefessek őket, és képmásukat aztán felhasználjam, hanem itt is gyűjteményt állítok össze az ifjúság számára mindenféle játékból és kacatból, amelyben örömet lelheti, és amelyet kedvére rendezgethet szemlélés közben. Ifjú barátainak persze jóval idősebbnek kell lenniük e gyűjteményhez, mint amilyen én voltam, amikor kedvtelésül hazahordtam különös mezei köveimet. Nem fog megadni, hogy drágakő kerül a gyűjteménybe, miként annak a veszélye is csekély, hogy egykor netán csiszolatlan gyémánt vagy rubin lett volna a köveim közt, és tudtom nélkül mérhetetlenül gazdag lettem volna. Ha viszont egy-egy üvegdarab akad e dolgok között, úgy kérem barátaimat, gondolják azt, amit én gondoltam a magam üvegről: mégiscsak mindenféle színben játszik, és ott lehet hagyni a kövek között.

Ha lehetne halottnak gyűjteményt ajánlani, úgy ez ittenit elhunyt ifjú barátomnak, Gustavnak ajánlanám. Véletlenül ismertem meg, megkedveltem, ő pedig a bizalmába fogadott, akár egy apát. Örömet lelte a játékokban, amint egy-egy falat édességnek is örült még olykor, mint a lányok, és kapott is mindig, ha nálam vendégeskedett. Kívánom, hogy fényesebb hazájában gondoljon olykor idősebb barátjára, aki még mindig ezen a világon van, és ideig-óráig még itt is óhajt maradni.

Mivel mérhetetlenül sok kő van, egyáltalán nem tudom megjósolni, mekkora lesz ez a gyűjtemény. ■ ■ ■

1852 őszén

A szerző

Adamik Lajos fordítása

Stifter itt közölt írásai a szerző *Színes kövek* [Bunte Steine] című kétkötetes művének elején álltak, amely Gustav Heckenast kiadásában Pesten és Georg Wigand kiadásában Lipcsében 1852. december elején jelent meg, de amelyet 1853-as évszámmal láttak el. A fordítás a történeti-kritikai összkiadásban található szövegváltozatból készült (Adalbert Stifter, *Werke und Briefe. Historisch-kritische Gesamtausgabe*, 2/2. k., szerk. Alfred Doppler – Wolfgang Frühwald, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz, Kohlhammer, 1982, 9–19.), amely az első kiadás szövegén alapul, mivel ez utóbbi tükrözi az utolsó Stifter szándéka szerinti szövegállapotot. A *Színes kövek* hat elbeszéléséből magyarul a *Hegyi kristály* [Bergkristall] olvasható (*Hegyi kristály. Két régi osztrák karácsonyi történet*, ford. Tandori Dezső, Budapest, Eri, 2005, 37–110.). A fordítást az eredetivel egybevetette Kelemen Pál. A jegyzet a fordító megjegyzése.

Adamik Lajos (1958, Budapest): az ELTE német-orosz-nyelvészet szakán végzett. Szabadúszó fordítóként él Budapesten. Egyebek közt Adalbert Stifter, Thomas Bernhard és kortárs svájci szerzők műveit ültette át magyarra.